

תשעה באב

בתשעה באב ניתן להתעלות לא פחות מביום הכיפורים

'בצאתי ממצרים - בצאתי מירושלים'

א

ישנה אימרה של הגרי"ס זי"ע שבתשעה באב ניתן להתעלות לא פחות מביום הכיפורים.

ונראה בביאור הענין, באחת הקינות לתשעה באב ישנו דבר המעורר תמהון רב, מזכירים שם את החסדים העצומים שעשה איתנו הקב"ה כשיצאנו ממצרים, ובמקביל מקוננים על הצרות הנוראיות שהיו לנו כשיצאנו מירושלים בעת החורבן 'בצאתי ממצרים' - 'בצאתי מירושלים', לכאן זו תמיהה גדולה מה הדימוי בין היציאה ממצרים ליציאה מירושלים, הרי במצרים יצאו לחירות מתחת ידי המצרים לאור כל הניסים הגדולים שנעשו איתנו ואילו ביציאה מירושלים יצאנו לגלות ולהיות תחת שלטון ורצון הגויים, מה ההקשר שלהם זה לזה.

ומבאר ר' ירוחם ז"ל את הענין כך (מובא בהקדמה לספר התבונה מהגרא"ל מאלין זצ"ל) 'שתורת ההסתר פנים אינה נופלת בכלום מתורת הארת פנים' ביאור דבריו, שכאשר יש הארת פנים גדולה רואים בחוש את יד ה' וניתן להתעלות מכך מאד שרואים כמה גדול כח ה' ושהוא משגיח עלינו, ולאותה התעלות בדיוק ניתן להגיע גם כאשר רואים את יד ה' בתוך הצרה, שכשיש צרה מיוחדת מעל לדרך הטבע רואים בחוש את הנהגת ה' והשגחתו הפרטית דוקא מתוך ההסתר פנים, וזוהי ההקבלה בין יציאת מצרים ליציאה מירושלים, שכשם שביציאת מצרים היו ניסים עצומים ונוראים מעל דרך הטבע שראו בהם בחוש את הנהגת השי"ת, כך גם ביציאה מירושלים היו צרות נוראיות ביותר כפי שמתואר בדברי חז"ל, שלא היו אלו דברים רגילים אלא היתה כאן הנהגה מיוחדת מעל לדרך הטבע וניתן לראות בחוש את יד ה' מתוך הצרות הללו לא פחות מידו החזקה הניכרת בניסים גדולים שמעל דרכי הטבע.

וכן רואים את האכזריות הנוראה של הנאצים הי"ד בתקופת השואה שהרגו מליוני אנשים באופן אכזרי ביותר וללא סיבה אמיתית, וודאי שזה לא היה מאורע מדרכי הטבע אלא שהיתה זו הנהגה מיוחדת מאת הקב"ה - הנהגה של 'בצאתי מירושלים', ומבואר שכאשר רואים בחוש את יד ה' הן בהנהגה של הארת פנים והן בהנהגה של הסתר פנים, עלינו להתעורר מכך ולבוא לידי התרוממות והתקרבות להקב"ה.

ב

בפרשת בחקותי לאחר הקללות כתוב (כו, מד) "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלוקיכם".

ובמשך חכמה ביאר את הענין, שמדרכי ההשגחה הוא לשמר את עם ישראל כאומה נפרדת מן הגויים גם בעת שהותם בארצות זרות, ובתוך דבריו כותב וז"ל, 'כך היה דרכה של האומה, כאשר נדלדלו מו הצרות והגזירות והגירוש ואחר כך יתעורר בהם רוח אלקי השואף בהם להשיבם למקום חוצבו מחצבת קדשם, ילמדו ירביצו תורה יעשו נפלאות עד כיעמוד קרן התורה על רומו ושיאו. הלא אין ביד הדור להוסיף מה להתגדר נגד אבותם מה יעשה חפץ האדם העשוי להתגדר ולחדש, יבקר ברעיון כוזב את אשר הנחילו אבותינו, ישער חדשות בשכוח מה היה לאומתו בהתנוודו בים התלאות... והישראלי בכלל ישכח מחצבתו ויחשב לאזרח רענן, יעזוב לימודי דתו ללמדו לשונות לא לו... יחשוב כי ברלין היא ירושלים... אז יבוא רוח סועה וסער, יעקור אותו מגזעו, לשונו שפת קדשינו ולשוונות זרים המה כלבוש יחלוף... ובטלטולו ישכח תורתו עומקה ופלפולה ושם ינוח מעט יתעורר ברגש קדש ובניו יוסיפו אמץ ובחוריו יעשו חיל בתורת ה'... כך דרך ישראל מיום היותו מתנוודד'.

דבר זה רואים ממש בחוש שבשעה שהתערבו בגויים הקב"ה הביא רוח סערה שהחריבה לאין שיעור, וגם ההמשך התקיים בנו, שכשבאו לארץ ישראל אחר המלחמה היה נראה שאין שום עתיד תורני לכלל ישראל אחרי חורבן שכזה, אולם רואים במוחש את דרכי ההשגחה שקם עולם ענק של תורה, ואמנם יש הרבה בעיות אבל אחרי הכל יש עולם אדיר של תורה ורואים בזה את דרכי ההשגחה הן בצרות וביסורים שעברו עלינו והן בהקמת עולם התורה, וא"כ גם בשעה שיש צרות רבות והסתר פנים הכל מכוון מאת הו"ע ויש השגחה מדוקדקת על כל דבר ובמקרים רבים זו הנהגה ממש מעל למהלך ההגיוני והטבעי.

זהו ביאור דברי הגרי"ס שבתשעה באב ניתן להתעלות לא פחות מביום הכיפורים, משום שדוקא כאשר מתבוננים בצרות האימות שהיו לנו, רואים בבירור שהם מעל לדרך הטבע ולא תיתכן אכזריות שכזו באופן טבעי, וניתן להכיר את הקב"ה מתוך הצרות והיסורים בדיוק כמו האפשרות להכירו מתוך הניסים, 'בצאתי ממצרים - בצאתי מירושלים'. ובדבר זה ניתן להתעלות מאד בתשעה באב, להכיר ולחיות את זה שהקב"ה מנהל את הכל.

משא רבינו שליט"א לבוגרי הישיבה בחובתנו בעת הזאת

בתקופה האחרונה נגיף הקורונה הולך ומתפשט בארץ בצורה מדאיגה מאד, כמות הנדבקים עולה ועולה, ונראה שעלינו לחזק כעת ביתר שאת את ההכרה שהקב"ה דורש מאיתנו להתעורר ולשוב בתשובה.

הרמב"ם בריש הלכות תעניות כותב, שחייב גמור במצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בעת שבאה צרה על הציבור, וכדכתיב "על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות" (במדבר י, ט), ובכלל צרות הבאות על הציבור מונה הרמב"ם 'בצורת ודבר וארבה', ולכן בעת הזאת שהמגיפה מתפשטת והולכת, חובה גמורה עלינו מן התורה לזעוק את ה' שיציל אותנו מן המגיפה הזאת.

ומוסיף הרמב"ם ואומר 'ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב 'עונותיכם הטו וגו' וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם. אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקרית הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים ותוסיף הצרה צרות אחרות, הוא שכתוב בתורה והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי, כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו, אם תאמרו שהוא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי'.

מבואר בדברי הרמב"ם שחובה עלינו להתעורר ולהכיר שהצרה לא באה במקרה, אלא שעונותינו הם אלו שגרמו לצרה שתבוא. הקב"ה מביא לנו את הצרה כדי שנתעורר לעשיית תשובה ואל לנו לחשוב שזה נעשה בסתמיות. וכפי המבואר בדברי הרמב"ם בסוף פרשת בא שהנהגה של שחר ועונש תלויה במעשים שלנו, עיי"ש.

עוד מבואר בדבריו, שעצם ההכרה בכך שהצרה באה כתוצאה ממעשינו הרעים, בכוחה להסיר מעלינו את הצרה. ואילו אם לא מכירים בכך אלא חושבים שהצרה באה במקרה, אזי הצרה רק תלך ותחמיר 'ותוסיף הצרה צרות אחרות', וכפי המבואר בפסוק שאם הולכים עם הקב"ה בקרי, דהיינו שמתייחסים אל הצרות כאל מקרה (כפי שהביא רש"י על הפסוק הזה שקרי הוא מלשון ארעי) ולא מבינים שהכל נעשה בהשגחה, הקב"ה נוהג עמנו **בחמת קרי**, שהצרה רק הולכת ומחריפה.

ויסוד הדבר הוא, שהקב"ה נוהג עמנו כפי שאנו מתנהגים אליו, במידה כנגד מידה. אם אנו מצידנו מכירים בהשגחה, מכירים בכך שהקב"ה משגיח עלינו וכל מה שקורה נעשה במכוון, ולא סתם בתור ידיעה צדדית אלא חיים את ההכרה הזו, גם הקב"ה מצידו ינהג עמנו בהשגחה פרטית ויסיר ממנו את הצרה, וכפי שידוע בענין הביטחון שאדם השם ביטחונו בה', שמכיר שכל הנעשה בא ממנו ית', זוכה להנהגה וס"ד מיוחדת (עי' נה"ח ג, י"ב, ובחזו"א או"ב סוף פ"ב).

אך אם חושבים שהצרה הינה 'מקרה', מסתכלים רק על הסיבות הטבעיות החיצוניות שגורמות להתפשטות המגיפה, וחיים במהלך שהכל 'טבע', הנהגה לא תשתנה לטוב אלא רק תוסיף עוד צרות. ולכן אומר הרמב"ם שההצלה מן הצרה היא **עצם ההכרה בכך שהיא באה ממעשינו הרעים** - הכרה זו מסירה את הצרה עוד לפני עשיית התשובה.

ונראה לומר, שזה אכן מה שקורה לנו כעת. הנה לפני מספר חודשים כאשר המגיפה פרצה כאן בארץ, היתה מעט התעוררות מצד הציבור, הבינו שהקב"ה מדבר אלינו שנשוב בתשובה. אולם כעבור זמן קצר, החיים חזרו לשיגרה, אנשים התרגלו להסתדר עם קשיי המגיפה וכבר לא ניכרת אצל הציבור תחושה שהקב"ה דורש מאיתנו להתעורר.

ואכן רואים שהצרה מתחזקת כעת, שכפי שביארנו, אם מתייחסים אליה כאל מקרה, אם הולכים עם הקב"ה בקרי, התוצאה היא 'והלכתי עמכם בחמת קרי', שהצרה מתגברת - 'אם תאמרו שהוא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי' (לשון הרמב"ם).

ובספר החינוך (מצוה שפ"ד) על הפסוק שהביא הרמב"ם, שבעת צרה מריעים בחצוצרות, כותב בזה"ל, '**בעת הצרה צריך האדם כיוון גדול בהתחננו לפני בוראו שירחם עליו ויצילהו מצרתו. ולכן נצטוו בתקיעת החצוצרות בעיתים אלה. לפי שהאדם מהיותו בעל חומר צריך התעוררות גדול אל הדברים כי הטבע מבלי מעיר יעמוד כישן ואין דבר יעוררהו כמו קולות הניגון, ידוע הדבר, וכל שכן קול החצוצרות שהוא הקול הגדול שבכל כלי ניגון**'. מטרת התקיעה בחצוצרות היא לעורר את הנשמה שלנו. אדם מטבעו הוא בעל חומר וצריכים לעורר את כח הנשמה שלא ייכבש תחת חומריות הגוף.

ישנם זמנים ומאורעות רבים המצריכים חיזוק מסוים, אולם קיים הבדל יסודי בין כל חיזוק רגיל לבין המושג 'התעוררות', המושג הרגיל של 'חיזוק' הוא להתחזק באיזה דבר מסוים, כגון קבלה מסוימת וכדו' שזהו חיזוק ברובד הרגיל והפשוט לחזק דבר מסוים ונקודתי, וזהו הלשון 'חיזוק' כפי שאומרים חז"ל במסכת ברכות (לבב), '**תנו רבנן ארבעה דברים צריכים חיזוק ואלו הן תורה ומעשים טובים תפילה ודרך ארץ**' שדברים אלו צריכים חיזוק תמידי להתחזק עוד ועוד, אולם **התעוררות** אינה כסתם חיזוק רגיל אלא המדובר הוא על יצירה חדשה ועל שינוי **בעצם מציאותו** של האדם, וכדוגמא אדם שישן שכלו כמעט אינו פועל ורוב כוחותיו כבוים וכאשר מתעורר, השכל וכל הגוף מתחילים לפעול והוא נהיה במצב אחר לגמרי, כך גם התעוררות רוחנית פירושה שהאדם משתנה בכל מהותו. (וכבר ביארנו את הענין בתחילת המגיפה), **ובעת צרה, ובמיוחד צרה כזו שמשתקת את כל העולם, גדרשת מאיתנו התעוררות! להתעורר ולהתבונן במה שמתרחש ולשוב בתשובה. ואם נתעורר כראוי נזכה שהקב"ה יסיר מעלינו את המגיפה הזאת.**